

Janus, Tomasz

Kościół wobec zjawiska agresji w sporcie

Warszawskie Studia Pastoralne 14, 113-123

2011

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

TOMASZ JANUS*

**KOŚCIÓŁ WOBEC ZJAWISKA
AGRESJI W SPORCIE**
CHURCH TOWARDS THE PHENOMENON
OF AGGRESSION IN SPORT

Sytuacje, w których dochodzi do przypadków agresywnych zachowań w związku z imprezami sportowymi, od kilku dziesięcioleci uważane są za problem, z którym nie potrafi poradzić sobie środowisko sportu i administracji państwowej. Dane Komendy Głównej Policji wykazują, że w 2010 r. wykroczenia, które zostały popełnione przez widzów widowisk sportowych, stanowiły ponad 70%¹ (w tym ok. 63% – 1065 z 1690 – na meczach piłki nożnej) ogółu wykroczeń związanych z imprezami masowymi. Widzowie widowisk sportowych popełnili także ponad 80% przestępstw (w tym ok. 75% – 530 z 701 – na

* Tomasz Janus Absolwent Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego. Magister teologii i psychologii. Obecnie doktorant Sekcji Teologii Pastoralnej na UKSW, gdzie przygotowuje dysertację doktorską o zjawisku agresji w widowisku sportowym. Współpracuje z mediami sportowymi oraz Krajowym Duszpasterstwem Sportowców. Twórca i redaktor prowadzący e-magazynu „Legioniści”. Autor publikacji naukowych i popularno-naukowych o tematyce sportowej.

¹ Wszystkie dane za: Komenda Główna Policji. Sztab Główny Policji. (2011). *Raport. Bezpieczeństwo imprez masowych w 2010 r.* Warszawa.

meczach piłki nożnej), do których doszło na wszystkich imprezach masowych. W ostatnich latach w Polsce notowana jest jednak poprawa bezpieczeństwa na imprezach sportowych.

Na sprawę agresji, która pojawia się w świecie sportu, uwagę od dawna zwraca w swoim nauczaniu Kościół. Wynika to z faktu, że „człowiek jest pierwszą drogą, po której winien kroczyć Kościół w wypełnianiu swojego posłannictwa”. (RH 14) Jeśli więc agresja w sporcie wpływa destrukcyjnie na funkcjonowanie sportowców i kibiców, to konieczne jest zajęcie się tym problemem. Jednocześnie w dokumentach soborowych, gdzie uznano aktywność sportową, za godną pochwały, widziano sport jako narzędzie budowania i utrzymywania „równowagi ducha, jak i (...) braterskich stosunków między ludźmi wszelkiego stanu, narodowości i różnych ras”. (KDK 61) Rzeczywistość nie zawsze przystaje jednak do założeń. Dlatego konieczne jest zdiagnozowanie przedstawionego problemu.

Przyczyny agresji

Poszukiwanie przyczyn agresji zarówno w sporcie, jak i codziennym życiu, prowadzi do uzyskania szeregu, czasem sprzecznych, odpowiedzi. Wynika to z faktu złożoności podejmowanego zagadnienia i jego wielu przyczyn. Genezę zachowań agresywnych badacze dzielą na przyczyny wynikające z cech wrodzonych i dziedziczonych oraz nabytych przez jednostki w toku socjalizacji. Zwolenników mają zarówno teorie odwołujące się do doboru naturalnego, w którym miały być promowane organizmy przejawiające zachowania agresywne²,

² Dale P. Wranghan R. (1999). *Demoniczne samce. Małpy człekokształtne i źródła ludzkiej przemocy*. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa. s. 233.

jak i te, które uznają, że obserwowanie agresywnych zachowań, jako sposobów rozwiązywania problemów, sprzyja przyjmowaniu agresji w swoim zachowaniu³.

Badacze zwracają uwagę na wpływ genów⁴, hormonów (testosteron⁵) i neuroprzekaźników (serotonina⁶), które mogą leżeć u podstaw zachowań agresywnych. Ustalenie jednoznacznej odpowiedzi o przyczyny zachowań agresywnych, jest jednak zadaniem trudnym, a w wielu przypadkach i niewykonalnym. Większość naukowców zajmujących się tym tematem, zgadza się, że niepodważalny jest wpływ środowiska na częstotliwość występowania zachowań agresywnych. Nawet osoby o tendencji do reagowania agresją, nie muszą jej ujawniać, jeżeli ich najbliższe środowisko nie akceptuje agresji jako reakcji na określone zachowanie. I przeciwnie – nawet osoby spokojne mogą ujawniać agresywne zachowanie, jeżeli wzrastają w kulturze, gdzie ceni się siłę fizyczną. Wpływ środowiska i wychowania uznawany jest więc za jeden z najważniejszych czynników warunkujących pojawienie się agresji lub jej zaniechania.

W wyniku badań wykazany został szereg czynników, które spostrzegane są jako sprzyjające pojawieniu się agresywnego

³ Bandura A. Ross D. Ross S. A. (1961). *Transmission of aggression through imitation of aggressive models*. Journal of Abnormal and Social Psychology. Nr 63. s. 575-582.

⁴ Żekanowski C. (2002). *Czy istnieje gen kryminalisty? Spojrzenie genetyka*. [w]: Machinek M. (red.). (2002). *Agresja i przemoc w świetle nauk przyrodniczych i humanistycznych*. Wydawnictwo Wyższego Seminarium Duchownego Metropolii Warmińskiej „Hosianum”. s. 24.

⁵ Kenrick D. T. Neuberg S. L. Caldini R. B. (2002). *Psychologia społeczna*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk. s. 520.

⁶ Vetulni J. (2002). *Neurobiologia w agresji. Fenomen agresji w świetle biochemii i fizjologii mózgu*. [w]: Machinek M. (red.). (2002). *Agresja i przemoc...* dz. cyt. s. 41.

zachowania. Zaliczane są do nich: frustracja⁷ (ściśle związana z uczuciem gniewu), ból i dyskomfort⁸ (związany z temperaturą, zatłoczeniem, hałasem, zanieczyszczeniem powietrza), alkohol i narkotyki⁹, ubóstwo¹⁰, agresywne sygnały¹¹ (broń, osoby kojarzone z nieprzyjemnymi doświadczeniami) oraz zaburzenia psychiczne¹².

Przyczyn agresji można poszukiwać także bazując na dokumentach Kościoła. Jedną z nich jest skłonność człowieka do zła, czyli grzechu. Na czynnik ten uwagę zwraca Jan Paweł II w encyklice *Centesimus annus*, uwypuklając, że „człowiek stworzony do wolności nosi w sobie ranę grzechu pierworodnego, który stale pociąga go ku złu i sprawia, że potrzebuje on odkupienia. (...) Człowiek dąży do dobra, ale jest również zdolny do zła; potrafi wznieść się ponad swoją doraźną korzyść, pozostając jednak do niej przywiązany.” (CA 25). Grzech powoduje zaś odwrócenie się od Boga i bliźnich oraz otoczenie się murem wrogości. Postrzeganie innych jako wrogów, otwiera zaś drogę do zachowań agresywnych. Badacze Pisma Świętego przejście od miłości do agresji dostrzegają już w grzechu pierworodnym¹³

⁷ Krahé B. (2006). *Agresja*. Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne. Gdańsk. s. 38-40.

⁸ Aronson E. Wilson T. D. Akert R. M. (1997). *Psychologia społeczna. Serce i umysł*. Wydawnictwo Zysk i S-ka. Poznań. s. 440.

⁹ Vetulni J. (2002). *Neurobiologia w agresji...* dz. cyt. s. 45.

¹⁰ Kenrick D. T. Neuberg S. L. Caldini R. B. (2002). *Psychologia...* dz. cyt. s. 501.

¹¹ Krahé B. (2006). *Agresja*. dz. cyt. s. 70-72.

¹² Kenrick D. T. Neuberg S. L. Caldini R. B. (2002). *Psychologia...* dz. cyt. s. 508-509.

¹³ Bramorski J. (2007). *Grzech jako „mur wrogości” źródłem agresji w sporcie*. [w:] Dziubiński Z. (2007). *Sport a agresja*. Zakład Socjologii Akademii Wychowania Fizycznego w Warszawie. Salezjańska Organizacja Sportowa Rzeczypospolitej Polskiej. Warszawa. s. 299-301.

i bratobójczym morderstwie Kaina¹⁴. Jak zwracał uwagę Jan Paweł II „przemoc jest zawsze obrazą, ułóżeniem człowiekowi, zarówno temu, który jest jej sprawcą, jak i temu, który jest jej ofiarą. Przemoc jest niedorzecznością, ogromnym absurdem, zwłaszcza, gdy ma miejsce podczas zawodów sportowych.”¹⁵

W swoim nauczaniu Kościół prezentuje stanowisko, zgodnie z którym przejawy agresji rozumiane są jako złe, czyli pociągające za sobą grzech. Sytuacja ta ma miejsce także w świecie sportu. Jak zostało już wykazane jedną z przyczyn agresji jest frustracja, która powoduje gniew i nienawiść wobec osób lub przedmiotów. Zgodnie zaś z nauką Kościoła gniew, jeśli posuwa się do „dobrowolnego pragnienia zabójstwa lub ciężkiego zranienia bliźniego, stanowi poważne wykroczenie przeciw miłości; jest grzechem śmiertelnym”. (KKK 2302) Podobnie sprawa ma się z nienawiścią. Jeżeli jest zamierzona – jest przeciwna miłości. „Nienawiść do bliźniego jest grzechem, gdyż człowiek dobrowolnie chce dla niego zła. Nienawiść jest grzechem ciężkim, gdy dobrowolnie życzy się bliźniemu poważnej szkody.” (KKK 2303) Także wykorzystywanie przemocy fizycznej w celu „ukarania winnych, zastraszenia przeciwników, zaspokojenia nienawiści, jest sprzeczne z poszanowaniem osoby i godności ludzkiej”. (KKK 2297)

Agresja w sporcie w dokumentach Kościoła

Zagadnieniem agresji w sporcie zajmowały się Episkopaty Polski, Włoch i Portugalii w swoich listach pasterskich. Wło-

¹⁴ Chrostowski W. (2002). „*Gdzie jest brat twój, Abel? (Rdz 4,9). Biblijne spojrzenie na przemoc i gwałt.* [w]: Machinek M. (red.). (2002). *Agresja i przemoc...* dz. cyt. s. 193-209.

¹⁵ Jan Paweł II (1980). Przemówienie do członków sportowej Fundacji Luciano Re Cecconi. Rzym. 28.01.1980.

scy duchowni w liście pt. *Sport a życie chrześcijańskie* (SeVC) zwracają uwagę, że problem agresji nie można ograniczać tylko do świata sportu, gdyż dotyczy on szerszej perspektywy. „Problemy psychiczno-socjalne, w które ona obfituje, wzrastające poczucie frustracji, zagubienia i rozżalenia wywołujące agresję i przemoc znajdują w świecie sportu, a szczególnie w dyscyplinach najbardziej popularnych, wyjątkowe miejsce manifestacji i wyżycia się. W ten sposób także do sportu wkrada się demon samozniszczenia, pod którego negatywnym wpływem nihilizm niszczy wszelkie wartości, a rodzi negację, odrzucenie życia i śmierć.” (SeVC 3)

Zwrócona zostaje także uwaga, że sprawa agresywnych zachowań kibiców może spotykać się z cichym przyzwoleniem władz. Czynią one z niej temat zastępczy, który ma odciągnąć uwagę społeczeństwa od innych problemów, a dla samych kibiców być okazją do wyrażenia swojego niezadowolenia ze spraw nie związanych ze sportem. „Sport jest jakby zaworem bezpieczeństwa, psychologicznym amortyzatorem, pozwalającym wyrównać te napięcia, które powstają w wyniku ekonomicznego i kulturalnego rozwarstwienia społeczeństwa. To tłumaczy, dlaczego tak często tolerowana jest przemoc na stadionach oraz przemilczane ponoszone koszty, bardzo wysokie, wywołane zniszczeniami obiektów i koniecznością zaangażowania sił porządku publicznego, których obecność na wszelkich imprezach sportowych stała się już tradycją.” (SeVC 24) Wiosną 2011 r. w podobnym tonie wypowiedzieli się kibice z Ogólnopolskiego Związku Stowarzyszeń Kibicowskich, którzy uznali, że medialna nagonka w związku z agresywnymi zachowaniami fanów, ma odwrócić uwagę od ważnych spraw politycznych i celowo przedstawia ich zachowania jako jednoznacznie złe i wymagające poprawy¹⁶.

¹⁶ <http://www.ozsk.pl/?p=552> (dostępne: czerwiec 2011 r.)

Episkopat Portugalii w liście pt. „Sport w służbie integralnego rozwoju człowieka oraz wspólnoty narodów” (OdaS) zwracał uwagę na inne aspekty związane z problemem agresji w sporcie. Jej przyczyn dopatrywał się w odejściu świata sportu od jego szlachetnych założeń. Nastawienie na osiągnięcie za wszelką cenę celu w postaci wygranej, prowadzi do traktowania człowieka jak narzędzia, która ma temu pomóc. W zapomnienie idzie godność osoby ludzkiej. Priorytetem staje się zwycięstwo i za godne pochwały zostają uznane wszelkie sposoby prowadzące do niego. Bez znaczenia jest ich wartość etyczna. Czymś naturalnym i dopuszczalnym wydaje się tu korupcja, nadmierna komercjalizacja sportu, doping farmakologiczny i wydolnościowy czy agresja, które mają pomów w odniesieniu zwycięstwa. Właśnie na te zagadnienia zwracali uwagę biskupi portugalscy w liście wydanym przed Mistrzostwami Europy w piłce nożnej, które w 2004 r. odbyły się właśnie w Portugalii. „Wielokrotnie uczestniczymy w żalonym spektaklu, w którym jesteśmy świadkami agresywnych zachowań skierowanych do przeciwników, «wojen psychologicznych», w wyniku których decyzja o wyniku gry zapada poza boiskiem. Słyszymy o presji wywieranej na sędziach, o próbach manipulowania opinią publiczną, czy wpływania na instytucje powołane do rozstrzygania kontrowersyjnych kwestii w dziedzinie piłki nożnej. Innymi słowy, piłka nożna przestaje być wehikułem wartości służącym jednoczeniu się ludzi i umacnianiu poczucia wspólnoty, stając się przyczyną podziału, nienawiści, antagonizmów i przemocy.” (OdaS 12) W podobnym tonie wypowiadają się polscy biskupi, przypominając, że Kościół „jest przeciwny takiemu sportowi, w którym występują zjawiska fałszu i oszustwa”. (WODZ)

Próby zapobiegania agresji w sporcie

W swojej działalności Kościół nie ogranicza się tylko do wykazywania złego wpływu agresji na świat sportu i ludzi z nim związanych. Apeluje także o podjęcie działań mających zapobiegać agresji na sportowych arenach. Swoje słowa kieruje do sportowców, działaczy sportowych i kibiców. Odwołując się do prawdziwych wartości sportu Episkopaty krajowe przypominają, że „na mistrzach ciąży ogromna odpowiedzialność i zadanie: bardziej niż społeczeństwo noszą odpowiedzialność przedmiotową względem publiczności, zwłaszcza osób słabszych psychicznie. Nieuporządkowane życie «osoby publicznej», stosunek do pieniądza, do rodziny, do przemocy itd., mogą mieć znaczący negatywny wpływ na liczne rzesze nastolatków i młodzieży.” (SeVC 40). Idąc dalej sportowcy muszą pamiętać, że ich osoby w wielu przypadkach stają się wzorem do naśladowania dla ludzi młodych. Dlatego tak ważne jest aby sportowcy mieli na uwadze by „ich postępowanie na boisku było przepełnione szlachetnością, szacunkiem i miłością wszystkich uczestników rywalizacji sportowej. Żeby w ten sposób dostarczali dobrych moralnych wzorów dla licznych kibiców, a przede wszystkim dla dzieci i młodzieży”. (WODZ)

Episkopaty zwracają także uwagę na negatywne zachowania kibiców. Duchowni z Portugalii przypominają, że „istnieje (...) zjawisko kładące się cieniem na świat piłki nożnej, a mianowicie zjawisko «szalikowców», dążących do popierania swojego klubu poprzez specyficzny rodzaj świętowania, podczas którego dochodzi do aktów nietolerancji i agresji, kończących się poważnymi aktami wandalizmu. Obrażliwe słowa skierowane do przeciwnika, prowokacje o charakterze rasistowskim, brak szacunku dla osób lub mienia społecznego, nie stanowią najlepszej formy współpracy podczas święta sportowego, nie przy-

czyniąją się do przekształcenia sportu w narzędzie szerzenia zgody pomiędzy ludźmi”. (OdaS 13) W podobnym tonie wypowiada się Episkopat Włoch, podkreślając że „przynależność do różnorodnych klubów kibica może prowadzić do degradacji jednostki: także poprzez massmedia sport kreuje dwuznaczne, a nawet skrzywione formy członkostwa, wzajemnej egzaltacji i agresywności, często przekraczającej zdolność samokontroli. Wypadki takie, niestety, stają się codziennością w gorącej i nerwowej atmosferze dzisiejszych stadionów, kwestionując godność osoby i samego sportu.” (SeVC 27) Wypowiedzi te uzupełnia Episkopat Polski, zwracając się do kibiców, „aby podczas widowisk, a szczególnie spotkań piłkarskich, nie dopuszczali się aktów przemocy i agresji. Żeby dobrego imienia swej drużyny nie bronili kamieniem czy nożem, ale swym zachowanie budowali sportowy humanizm i potwierdzali jego wychowawcze i etyczne walory.” (WODZ)

Ponieważ problem agresji w sporcie jest bardzo złożony, duchowni z Portugalii adresowali swoją wypowiedź także do działaczy sportowych i dziennikarzy. „Niech działacze sportowi stoją na straży prawdziwego sensu gry, właściwie kierując instytucjami i strukturami, którym przewodniczą, promując przejrzystość sportu i przyczyniając się do wzrostu szacunku dla instytucji; niech ich działalność będzie nieskazitelna, a jako wychowawcy promują kulturę najwyższych wartości, takich jak: lojalność, przyjaźń, tolerancja i poszanowanie prawdy; niech odrzucają i ujawnią kłamstwo, brudne interesy, agresję, brak poszanowania dla przeciwnika. Niech dziennikarze spełnią swój obowiązek bezstronnego informowania społeczeństwa; niech unikają rozpowszechniania nieuzasadnionych podejrzeń lub wykorzystywania sytuacji mogących rodzić napięcia lub konflikty, pamiętając, że szerzenie kultury sportu ma swój początek w rozpowszechnianiu rzetelnej

i obiektywnej informacji, stroniącej od taniej sensacji.” (OdaS 17)

Działalność Kościoła, mająca na celu zapobieganie agresji w świecie sportu, obejmuje również praktyczne działania. W pierwszej połowie 2011 r. Episkopat Polski sprzeciwił się planowanemu wprowadzeniu do sprzedaży alkoholu na meczach piłkarskich. Przeciwno takim planom zaprotestował Zespół Konferencji Episkopatu Polski ds. Apostolstwa Trzeźwości, wykazując, że dopuszczenie do sprzedaży alkoholu na stadionach zmniejszy bezpieczeństwo i odbije się negatywnie na zdrowiu publicznym¹⁷. Sojusznikiem Kościoła są w tej sprawie kibice z Ogólnopolskiego Związku Stowarzyszeń Kibiców, którzy pracują na projektem ustawy, mającej m.in. zakazywać sprzedaży alkoholu na imprezach sportowych¹⁸.

Również Mistrzostwa Europy w piłce nożnej, które w 2012 r. odbędą się w Polsce i na Ukrainie, polski Kościół postanowił wykorzystać jako okazję do powrotu sportu do pozytywnych wartości. W tym celu przygotowane zostały konspekty katechez¹⁹, które mogą zostać przeprowadzone w szkołach podstawowych, gimnazjach i liceach. Dotyczą one spraw związanych z rolą kibiców w zmaganiach sportowców, zachowań sportowców i trenerów, jako osób, które mają duży wpływ na wychowanie młodych ludzi oraz znaczenia i wpływu sportu na społeczeństwo.

Osobną kwestią pozostaje zwalczanie agresji poprzez wychowanie do sportu i poprzez sport. Episkopat Włoch zwracał

¹⁷ http://ekai.pl/wydarzenia/temat_dnia/x42809/bez-alkoholu-na-stadionach/ (dostępne: czerwiec 2011 r.)

¹⁸ <http://kibiczabezpieczeniem.pl/> (dostępne: czerwiec 2011 r.)

¹⁹ Wszystkie katechezy dostępne są na stronie internetowej Krajowego Duszpasterstwa Sportowców. <http://www.sport.episkopat.pl/euro/katechezy/> (dostępne: czerwiec 2011 r.)

uwagę, że zadanie to winno odwoływać się do wielu aspektów, taki jak wychowanie do bezinteresowności, do rywalizacji, przegranej oraz wygranej. Zadanie to powinno zaś spoczywać na rodzinie, wspólnocie chrześcijańskiej, diecezji, parafii, instytucjach publicznych, szkole, stowarzyszeniach sportowych, innych organizacjach sportowych i formatorach. W Polsce wychowanie przez sport i do sportu realizowane jest w katolickich stowarzyszeniach sportowych takich jak: Salezjańska Organizacja Rzeczypospolitej Polskiej SALOS RP, Stowarzyszenie Parafiada im. św. Józefa Kalasancjusza i Katolickie Stowarzyszenie Sportowe Rzeczypospolitej Polskiej.

Summary

The phenomenon of aggression in sport has been one of the biggest problems to world of sport for several decades. Church in its teaching has been paying attention to the phenomenon of aggression in sport for many years. The Polish Church decided to use the UEFA European Football Championship 2012, which takes place in Poland and Ukraine, as an opportunity to restoring positive values of sport. To achieve this goal specialists have prepared handouts of catecheses which can be used in lessons at primary schools, junior high schools and high schools.